

Необходима ли е ал. 2 на чл. 47 от Наказателния кодекс

Светлин Антонов

1. Значение на поставения проблем

Разглеждането на този конкретен проблем, стои в непосредствена нормативна и логическа връзка с материята уреждаща общите и отрасловите принципи при изпълнението на наказанията – той е тяхно емпирично проявление.

Принципите на юридическата система имат значението на основни ръководни начала, залегнали при нейното установяване, развитие и функциониране. Те в най-пълна степен отразяват развитието на обществените отношения и са конкретен израз на господстващите на съответния етап обществено-политически, икономически и правни идеи. Като ръководни начала те се отличават със своята трайност и относителна неизменност във времето. От правните принципи се ръководят както законодателя – при формулирането съдържанието на позитивното право, така и съдебната практика – при неговото конкретно прилагане.¹⁵⁸ Поради особената им значимост, тяхната първична правна уредба се намира в Глава първа от Конституцията на РБългария, където са посочени основните начала, върху които се изгражда правната ни система. Тези ръководни идеи намират своето доразвитие в законодателството, където проявяват и своята специфична отраслова насоченост.

Реализирането на наказанията е изцяло нормативно регламентирана дейност, която се подчинява на основополагащите принципи на цялата правна система. Специфичният характер на този вид държавна дейност определя наличието на основни ръководни начала, присъщи преди всичко за нея. Повечето от тях се проявяват в нейната цялост, като единствената особеност при приложението им е свързано с необходимостта, те да бъдат пречупени през призмата на стадия, в който се намира реализирането на наказанието.

Когато говорим за засягане на правно защитени блага, за изпълнение на наказания, принципите придобиват още по-голямо значение, с оглед необходимостта посягането върху субективните права и интереси на осъдените лица да се подчинява на строги правила, общоприети ценности и да е насочено към постигане на социалнополезни задачи и цели.

Личният характер и целесъобразността са ръководни начала за двата етапа, през които преминава реализирането на наказанието – неговото определяне със съответен правен акт и последващото му изпълнение. При изпълнението на наказанието глоба обаче се натъкваме на сериозно изключение от посочените два основни принципа. В разпоредбата на чл.47, ал.2 от НК, се предвижда възможността глобата да се събира от имуществото, останало от осъдения, и след неговата смърт, ако присъдата е влязла в сила преди това. Смятаме, че срещу това трябва настоятелно да се възрази. Като имаме предвид, че глобата е най-често налаганото наказание за извършено административно нарушение, а редът за нейното изпълнение е същият, по който се осъществява тя за извършено престъпление,¹⁵⁹ този проблем се очертава като изключително сериозен.

2. Събиране на глобата след смъртта на осъденото лице

Съдържащите се в наказанието неблагоприятните правни последици са насочени пряко срещу конкретно физическо лице извършило правонарушение, което изключва възможността за прехвърляне на наказанието другиму. Тези репресивни последици и тяхното принудително реализиране могат да засегнат и трети лица

¹⁵⁸ вж. повече Ташев Р., Обща теория на правото, С., 2005г., стр.145-161.

¹⁵⁹ срвн. чл.235 от ЗИНЗС и чл.79, ал.1 от ЗАНН.

(преди всичко лицата от социалния кръг на наказания). Затова личният принцип изисква съдържанието на наказанието да е такова, което не засяга правата и интересите на други лица, а когато това е невъзможно, засягането да е в минимална степен. Освен това, накарването трябва да бъде винаги рефлекторно – като резултат на въздействието упражнено върху личността на правонарушителя, и доколкото това в определени случаи е неизбежна негова последица.

Наказанието глоба е насочено към имуществените права на наказаното лице, но това не променя неговия личен характер. Всяко физическо лице, от момента на раждането си, придобива способността да бъде носител на права – това са неговите лични права. Личните права се разделят на множество видове. От значение за разглеждания въпрос е подразделянето им на имуществени (вещни и облигационни) и неимуществени (строго лични – живот, свобода, име и т.н.). На основата на това деление се подчертава наличието или липсата на материална облага (парична оценка) от упражняването на съответното субективно право, като същевременно отразява възможността имуществените права да бъдат отчуждавани (по закон, по договор и по наследство), докато по-голямата част от неимуществените са неотчуждими и следват винаги личността (*intuitu personae*) – с нейната смърт те също престават да съществуват.

Имуществените права имат свойството конвертируемост, което им позволява да бъдат „отделени“ от лицето, на което принадлежат и да преминат върху друго лице. Това е следствие от наличието на обменни блага, правата върху които са именно предмет на прехвърляне между правните субекти. Независимо от възможността за многократно им прехвърляне, те не могат да съществуват в свободно състояние, затова са свързани винаги с определено лице, което е техен носител.¹⁶⁰ От гледна точка на наказанието, тази връзка е лесно забележима поради наличието на несеквестируемо имущество, което доказва по красноречив начин, че имуществените права съществуват единствено като част от личните права, тъй като тази форма на защита е предназначена да гарантира нормалното съществуване на всяко едно физическо лице, осигурявайки му минимално необходимите за това блага. Поради това, наказанието запазва личния си характер и когато посяга на имуществените права на лицето, защото те са част от неговите лични права. Точно това открива пътя на съдържащите се в него неблагоприятни правни последици, към възможността да посягат на имуществени права, без с това да се нарушава личният му характер.

Със своето съдържание глобата предвижда възникването на едно облигационно правоотношение между правонарушителя и държавата – чрез нея се създава задължение за наказания, да заплати определена парична сума в полза на държавата. По този начин, страните по това правоотношение придобиват качествата на кредитор (държавата) и длъжник (правонарушителя), а паричното задължение се включва в пасива на имуществото на наказаното лице, като подлежи на събиране от настоящите и бъдещите негови имуществени права.

Този пасив в имуществото на наказаното лице е правна последица от извършено от него правонарушение и следващото се от този сложен юридически факт наказание. Налагането и изпълнението на всички наказания се подчинява на строги принципи и законово определени цели. Личният характер на наказанието изключва възможността то да се наложи и изпълни по отношение на друго лице, освен това, което е извършило наказуемото деяние. Изпълнението на наказанието се изключва винаги, когато е настъпила смъртта на дееца – чл.79, ал.1, т.1 от НК.¹⁶¹

Глобата също не би трябвало да прави изключение от това основно положение. Авторите, които застъпват виждането, че изпълнението на глобата след смъртта на

¹⁶⁰ така и Ташев, Р., *Обща теория на правото*, С., 2005г., стр.244-246.

¹⁶¹ По този въпрос чл.11 от ЗАНН препраща към посочената разпоредба от общата част на НК.

наказания не нарушава принципа за личния характер на наказанието, не сочат убедителни аргументи в полза на това законово положение. Те се аргументират с обстоятелството, че паричното задължение е част от пасива на имуществото на извършителя на противоправното деяние, като при неговата смърт то продължава да тежи върху оставеното от него имущество, а наследниците получават освен активите и пасивите на това имущество.¹⁶²

Допълнителното привнасяне на гражданскоправни елементи при изпълнението на наказанията обаче е недопустимо. Ако вземането на държавата произтича от гражданскоправен юридически факт (напр. договор, непозволено увреждане), събирането му след смъртта на длъжника, от неговото имущество, е не само юридически допустимо, но и напълно справедливо разрешение на този проблем. В коментираната хипотеза обаче вземането на държавата е резултат от наложено наказание за извършено правонарушение. Поради това неговото реализиране е необходимо да се подчинява на основните принципи (в случая относно неговия личен характер) и целите на наказателното изпълнение (личната и генералната превенция). Това означава, че изпълнението на глобата трябва да тежи върху личните имуществени права на наказания, а след неговата смърт те преминават у неговите наследници.

От друга страна, постигането на целите на наказанието не е възможно, ако въздействието не е насочено пряко срещу правонарушителя. Ако приложим по аналогия тази нормативна разпоредба, по отношение на наказанието лишаване от свобода, ще стигнем до абсурдния извод, че наследниците на осъденото лице би трябвало да бъдат лишени от свобода вместо него. Това, съвсем естествено, не може да се случи.

Да признаем изпълнимостта на глобата след смъртта на правонарушителя, само защото тя засяга имуществените му права (които по правило са прехвърлими) и е част от неговия пасив, според нас е напълно неприемливо. Несъответствието на тази възможност с основните положения при изпълнение на наказанията е очевидно. Това ни дава основание да обявим за неприложими гражданскоправните конструкции в областта на наказателното изпълнение.

Събирането на глобата след смъртта на наказания от неговото имущество, води до възможни изводи в следните посоки – наказанието глоба се изпълнява спрямо починалия деец или то се изпълнява по отношение на неговите наследници. Който и от двата да приемем за меродавен, винаги стигаме до твърде нетрадиционно заключение. В исторически план са познати и двата възможни варианта, но съвременното право ги е отрекло, и понастоящем те са юридически недопустими. В първата хипотеза, личният принцип е спазен, но за сметка на това се стига до колизия с разпоредбата на чл.79, ал.1, т.1 от НК (както и до колизия със здравия разум). Във вторият случай, се нарушава именно личния принцип при реализиране на наказанието, тъй като неговото непосредствено изпълнение се насочва към неговите наследници. Казано по друг начин – към лица, които не са извършили правонарушение и не са наказани по установения нормативен ред за това. Още по-интересна е хипотезата, когато наказаното лице няма наследници или всички наследници се откажат от наследството или изгубят правото да го приемат, така наследството се получава от държавата или общината – чл.11 от Закона за наследството.

Оттук и липсата на обяснение по отношение на кого ще се постига личната превенция. Починалия деец ли ще поправяме, превъзпитаваме и предупреждаваме или неговите наследници, които не са извършили правонарушение?

¹⁶² вж. Ненов И., Наказателно право на РБ – обща част, книга втора, С., 1992г., стр.264; Стойнов А., Наказателно право, обща част, С., 1999г., стр.414.

Поставеният проблем не се изчерпва с казаното до момента. Възможността за събирането на глобата след смъртта на наказаниа, от неговото имущество, не може да бъде определено и като справедливо. Причините за това се коренят в обстоятелството, че вземането на държавата, ще създаде допълнителни затруднения за удовлетворяването на кредиторите на правонарушителя, които не се ползват от правото на предпочитателно удовлетворение на вземанията си. Тук липсва разпоредба, подобна на чл. 46 от НК, където изрично е установено, че при конфискация държавата отговаря до размера на стойността на конфискуваното имущество за възстановяване на вредите, причинени с престъплението, и след това и за задълженията на осъдения, възникнали до възбуждането на наказателното преследване, когато останалото негово налично имущество не е достатъчно за възстановяване на вредите и за изплащане на задълженията.

Някои автори¹⁶³ в опитите си да обяснят разпоредбата на чл.47, ал.2 от НК, стигат дотам, че отричат действията свързани с изпълнение на глобата да имат наказателен характер, правейки аналогия с действията последващи налагането на наказанието конфискация. Това се прави с единствената цел по тълкувателен път да се избегне несъстоятелността на коментираното законодателно решение. На първо място, аналогията с конфискацията е погрешна, защото при този вид наказание от момента на влизането в сила на съдебния акт, с който то е определено, собствеността върху конфискуваното налично имущество преминава в полза на държавата и последващите действия на компетентните органи не са наказателно-изпълнителни, а представляват упражняване и защита на придобитото право на собственост върху конфискуваните имуществени права (напр. изземване на владението, управление и разпореждане с тях).

Много по-различна е хипотезата при глобата. Влизането в сила на съдебния акт (наказателното постановление), с който тя е наложена, създава посоченото в него парично задължение, чието изпълнение тепърва предстои във времето. Самият факт на създаване на някакво задължение, предполага неговото последващо изпълнение. Глобата може и никога да не бъде платена,¹⁶⁴ именно защото подлежи на бъдещо изпълнение. Освен това, нейното изпълнение може да придобие различни форми – доброволно или принудително; еднократно или на вноски; пълно или частично. Допълнителен аргумент в тази посока е, че към момента на влизане в сила на акта на компетентния държавен орган, наказаното лице може да не притежава имущество, с което да изпълни индивидуализираното парично задължение. По този начин, реализирането на вземането на държавата става зависимо от евентуалното придобиване на имуществени права (вещни или облигационни) от длъжника и налага неговото изпълнение да продължи през немалък период от време. В тази посока е и възможността по искане на длъжника, подадено до компетентния орган, той да разреши плащането на глобата да се извърши изцяло, до определен краен срок (отсрочване) или да става на части (разсрочване) съгласно одобрен погасителен план. Посочените особености не са характерни при конфискацията, което прави тези две наказания много различни едно от друго, а оттам следва и неправилността на аналогията относно тяхното изпълнение.

На второ място, струва ни се лесно доловимо обстоятелството, че действията по плащане или събиране на глобата са наказателно-изпълнителни по своя характер. Тези действия са насочени към осъществяване съдържанието на наказанието глоба.¹⁶⁵ Единствено посредством тях е възможно изпълнение на

¹⁶³ вж. Лулев М., Основни въпроси на изпълнение на наказанията без лишаване от свобода, С., 1983г., стр.183-185.

¹⁶⁴ Какъвто е реалният резултат в по-голямата част от случаите на наложена глоба.

¹⁶⁵ Каквито действия са например настаняването и поставянето на определен режим на осъдените на лишаване от свобода в затворите и общественията към тях.

паричното задължение на наказаното лице, съответстващо на корелативното право на държавата да го получи. Ако те не бъдат извършени, наказанието глоба ще бъде наложено от компетентния орган, но неговото непосредствено изпълнение няма да е налице. Така, наказателната юридическа санкция ще остане реализирана наполовина – ще имаме наложено на правонарушителя наказание, но ще липсва изпълнение на съдържащите се в него неблагоприятни правни последици. Реализирането на съдържанието на наказанията е важно условие, за да настъпят предварително определените от законите цели. Без изпълнението на предвидените в съдържанието на наказанията отрицателни последици, техните цели в огромният брой случаи ще останат непостигнати, а не е трудно да се предположи, че би се стигнало и до противоположния на целения резултат. Всичко това ни кара да мислим, че определянето на действията по изпълнение на глобата като различни от наказателно-изпълнителни не отговаря на действителността и на посочените по-горе правни принципи, което автоматично води до извеждането на неверни изводи, когато те се правят на тази основа.

3. Изводи и предложения

Предвид гореизложеното, можем да твърдим, че събирането на глобата след смъртта на наказаното лице, от неговото имущество, въпреки своята законова допустимост, е неправилно, а опитите то да бъде обяснено и оправдано са не особено сполучливи. Единствената полза от такава нормативна разпоредба се извлича от държавата, която получава своето парично вземане. Но тази полза е незначителна в своите количествени параметри (абсолютна сума), което също не може да изиграе ролята на решаващ аргумент за съществуването на такава възможност. От друга страна, поставянето на интересите на държавата в привилегировано положение, спрямо интересите на всички останали правни субекти, е позиция характерна за времето, през което е създавана тази законова уредба, но в настоящия момент, близо половин век по-късно, това разрешение на проблема не може да бъде подкрепено.

Всичко това ни мотивира, да предложим *de lege ferenda* промяната на чл.47, ал.2 от НК, като вместо установяване на изричната допустимост на събирането на глобата и след смъртта на осъдения, да се въведе изричната забрана за това.

Използвана литература

- Лулев Михаил, Основни въпроси на изпълнение на наказанията без лишаване от свобода, С., 1983г.;
- Ненов Иван, Наказателно право на РБ – обща част, книга втора, С., 1992г.;
- Павлов Стефан, Участие на съда в наказателното изпълнение, С., 1974г.;
- Паликарски Милчо, Наказателно-изпълнително право на РБ, С., 1992г.;
- Стойнов Александър, Наказателно право, обща част, С., 1999г.;
- Стоянов Евгени, Глобата по Наказателния кодекс – практически проблеми при изпълнението ѝ, сп. Норма, 6/2012г., стр.22-28.;
- Ташев Росен, Обща теория на правото, С., 2005г.;
- Трайков Здравко, Наказателно-изпълнително право, С., 2007г.;
- Шопова Петя, Наказателно-изпълнително право, Русе, 2015г.

За контакти:

Ас. Светлин Антонов, Катедра “Наказателноправни науки”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, e-mail: spantonov@uni-ruse.bg

Документът е рецензиран.